

Bačkininkėlių piliakalnio tyrinėjimų apžvalga rodo, jog piliakalnis skirtingas pirmojo mūsų eros tūkstantmečio pirmajai pusei, todėl negalima sutikti su P. Tarasenos teigimu, kad Bačkininkėlių piliakalnis atsiradęs II—III m. e. a. ir buvo naudotas net iki IX—X a.²² Duomenų šio piliakalnio chronologijai pratęsti iki II tūkstantmečio pradžios tyrinėjimai nedavė.

Sprendžiant iš negausaus kiekio buitinio inventoriaus, reikia manyti, kad piliakalnis buvo apleistas palaiptu. Buvę jo gyventojai visą savo inventorių pamažu perkėlė į kitą gyvenvietę.

Dėl paties piliakalnio paskirties sunku ką nors tikslesnio pasakyti. Aikštelėje atidengtas pastatas rodo, kad piliakalnis galėjo būti gyvenamas. Tačiau šis pastatas buvo nedidelis, vos 6×4 m, tad jis negalėjo sutalpinti didesnio būrio žmonių. Be to, jeigu būtų buvę jame gyvenama pastoviai ilgesnį laiką, piliakalnio aikštelėje kaip ir gyvenvietėje būtų susidaręs žymiai tamsesnis kultūrinis žemės sluoksnis.

Nerasta piliakalnyje ir buitinio inventoriaus, kuris yra būdingas sodybvietinio tipo piliakalnimams. Visa tai rodytų, kad Bačkininkėlių gyventojai gyveno papėdėje esančioje gyvenvietėje, o piliakalnis greičiausiai tarnavo pasislėpimo arba net ir gynimosi tikslams.

Bačkininkėlių piliakalnis savo forma ir medžiaga yra labai panašus į Kauno hidroelektrinės statybos rajone tyrinėtus piliakalnius ir įeina į bendrą ankstyvųjų nedidelių piliakalnių grupę, išsidėsčiusią Nemuno pakrantėse.

²² P. Tarasenko, Lietuvos piliakalniai, 48, Vilnius, 1956.

ZIEGŽDRIŲ PILIAKALNIS

D. PETRAUSKAITE

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto Archeologijos-etnografijos katedra, įsijungusi į Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto vykdomą Kauno HES rajone esančių archeologinių paminklų tyrinėjimą, 1956 m. liepos mėn. ištyrė Ziegždrių piliakalnį ir patikrino Mozūrų griautinį plokštinių kapinyną (abu paminklai Samylų apylinkėje) bei Ziegždrių degintinių plokštinių kapinyną (Palemono apylinkėje)¹.

Ziegždrių piliakalnį pirmą kartą aplankė ir preliminarinius duomenis apie jį surinko Kauno HES rajone dirbusi Lietuvos TSR MA Istorijos instituto žvalgomoji archeologinė ekspedicija 1953 m.²

Piliakalnis yra kairiajame Nemuno krante, maždaug 285 m į pietus nuo Nemuno, tarp dviejų kalvų. Viena iš jų yra 80 m nuo piliakalnio į pietvakarius, kita — 63 m pietryčių link.

Iš vakarų ir šiaurės vakarų piliakalnį supa krūmokšniais apaugęs griovys, už kurio į šiaurę Nemuno link eina 30—35 m pločio pelkė. Panaši, tik kiek mažesnė pelkė yra piliakalnio pietvakarių papėdėje. Į rytus ir į šiaurės rytus nuo piliakalnio eina dirbami laukai (1 pav.).

Ziegždrių piliakalnis labai nedidelis. Pietvakarinėje jo dalyje yra tarsi pakopa (2,55 m aukščio), virš kurios jis pakyla ir baigiasi lygia, kiek pailgos formos viršūne. Pats piliakalnis blogai išlikęs, smarkiai apardytas. Atrodo, kad dalis jo aikštelės yra nuslinkusi į šlaito pietvakarių pusę, nes čia piliakalnio šlaitas yra žymiai nuolaidesnis.

Piliakalnio pietvakarių šlaitas neapaugęs medžiais, o kiti šlaitai, ypač šiaurinis ir rytinis, yra gana statūs ir apaugę medžiais (2 pav.). Stačiausias yra šiaurinis šlaitas. Jo aukštis siekia 16 m. Piliakalnio aikštelė nedidelė, 110—125 m², medžiais neapaugusi, netaisyklingos, kiek pailgos formos.

Aiškių gyvenvietės pėdsakų piliakalnio papėdėje nebuvo pastebėta. Gyvenvietė galėjo būti pietrytinėje piliakalnio papėdėje, nes šioje jo dalyje žemės paviršius yra kiek pakilesnėje vietoje. Čia žvalgomosios ekspedicijos metu 30 m skersmens plote buvo rastos kelios puodų šukės nežymiai grublėtu paviršiumi³.

Pradedant tyrinėjimą, iš pradžių buvo atidengta geriausiai išlikusi rytinė piliakalnio aikštelės dalis (I plotas), kuri užėmė 30 m² plotą.

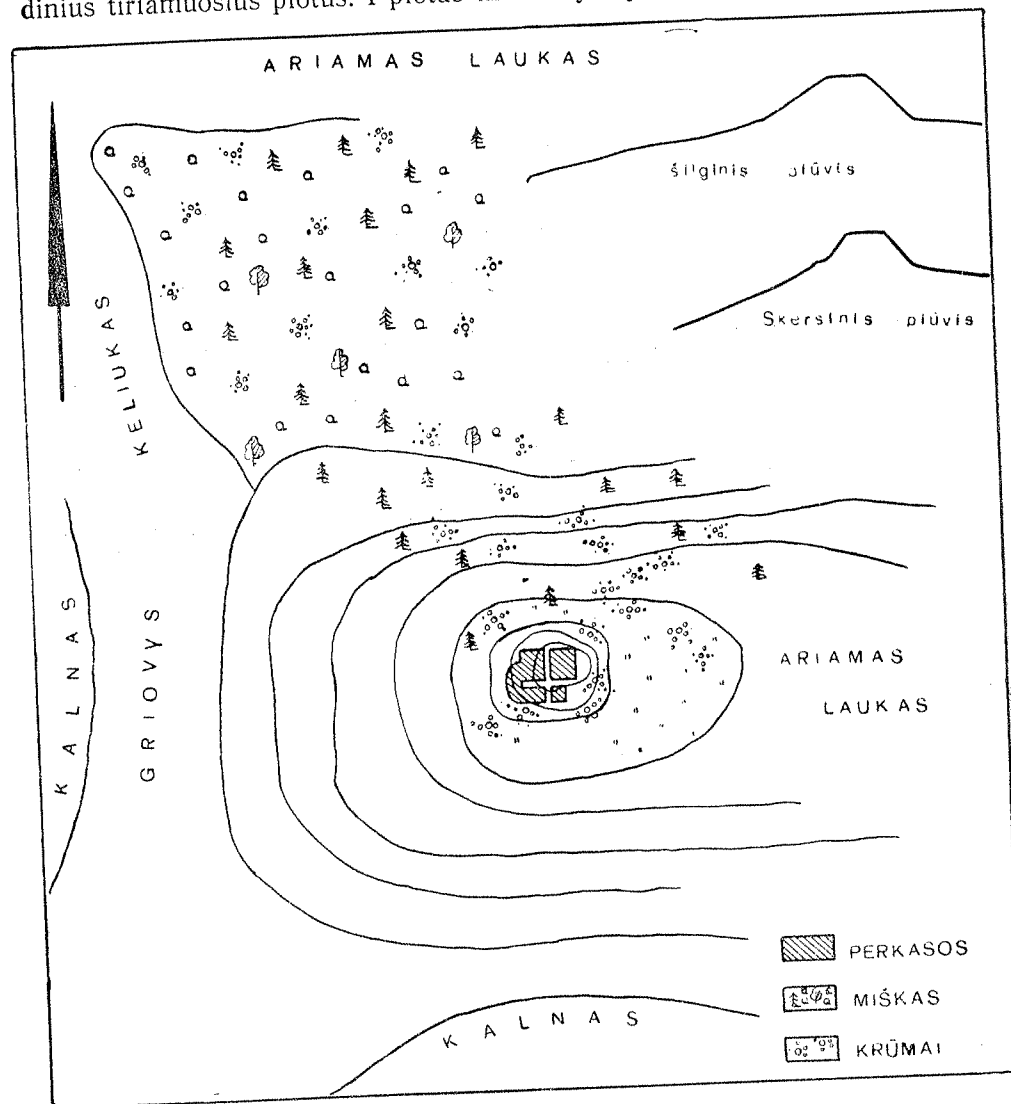
Tik nuėmus velėną, prasidėjo tamsiai pilkos spalvos kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo surasta puodų šukių grublėtu bei brūkšniuotu paviršiumi.

¹ Tyrinėjimų dienoraščiai yra VVU AEK, o radiniai — IEM.

² Dienoraštis yra MAII.

³ Ten pat.

38—40 cm gilyje buvo pastebėta, kad kultūrinis sluoksnis intensyviausias vakarinėje I ploto dalyje, dėl to buvo nutarta atidengti ir likusią piliakalnio aikštelės dalį. Visa piliakalnio aikštelė buvo suskirstyta į tris pagrindinius tiriamuosius plotus. I plotas užėmė rytinę aikštelės dalį, II plotas —

1 pav. Ziegdrių piliakalnio situacijos planas

vakarinę ir III plotas — pietinę piliakalnio aikštelės dalį. Taip pat buvo atidengtas ir pats pietvakarinis, smarkiai apardytas piliakalnio aikštelės kampas.

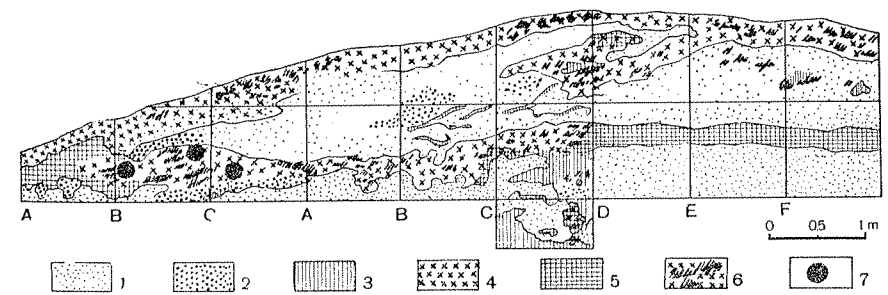
Ištirus aikštelę ir padarius jos skersinius piūvius, paaiškėjo, kad piliakalnyje yra du kultūrinio sluoksnio horizontai (3 pav.). Viršutinį kultūrinio sluoksnio horizontą sudarė 40—53 cm storio pilkšvos spalvos žemė su angliukų priemaiša. Šiame kultūriniame sluoksnyje buvo aptikta nedidelių akmenų krūvelių, pavienių apdegusio molio gabaliukų bei puodų šukių lygiu, grublėtu ir brūkšniuotu paviršiumi.

2 pav. Bendras Ziegdrių piliakalnio vaizdas

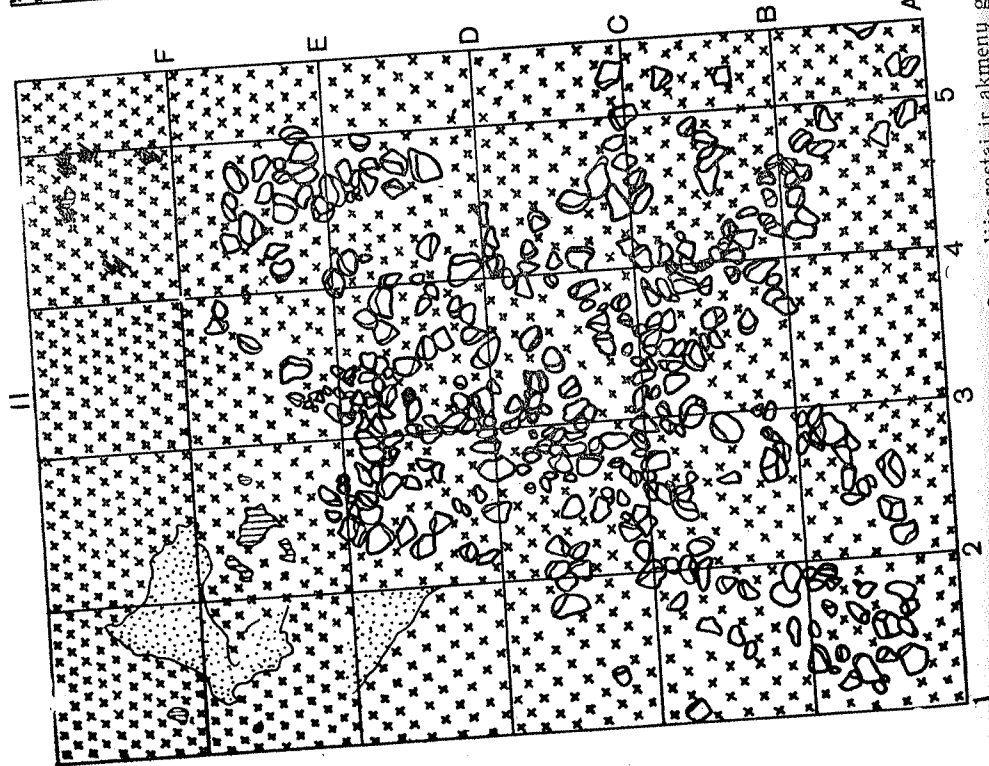
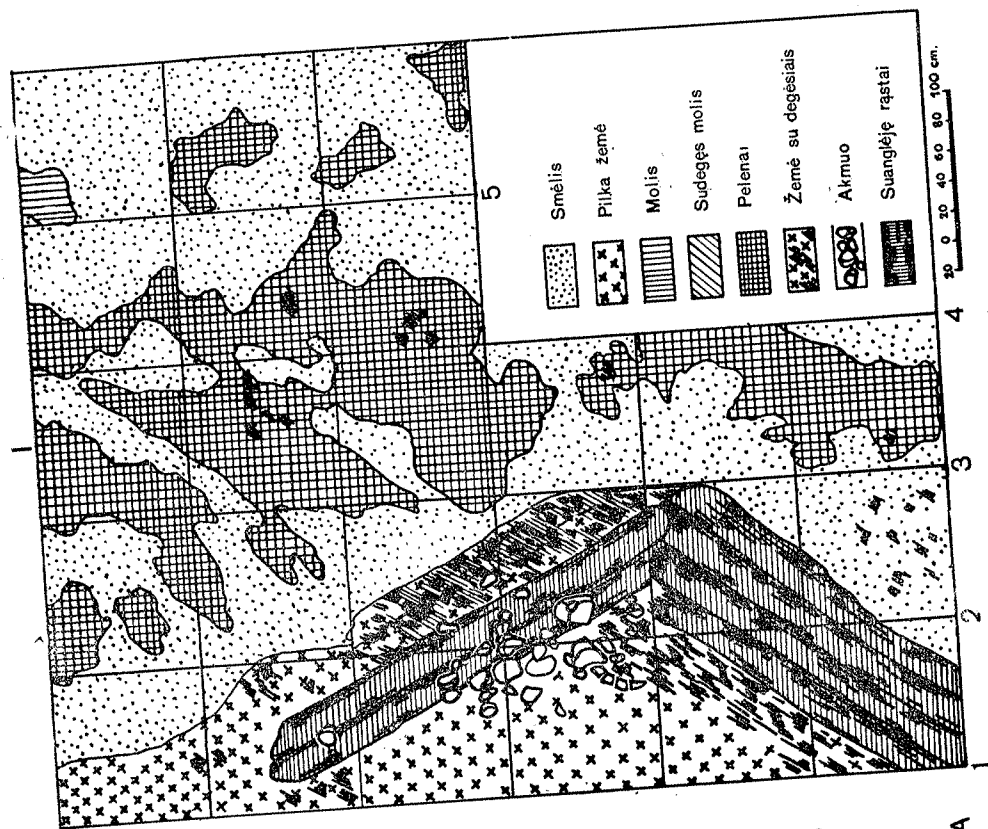
Šį kultūrinį sluoksnį nuo antrojo skyrė 55—60 cm storio gelsvo smėlio su negausia angliukų priemaiša tarp sluoksnių. Antrasis kultūrinio sluoksnio horizontas tęsiasi iki 1,6 m gylis, o aikštelės centre vietomis siekė ir iki dviejų metrų. Apatinį kultūrinio sluoksnio horizontą sudarė tamsesnės spalvos žemė iš pelenų, degusių ir apdegusio molio gabaliukų. Kaip tik šiame antrajame kultūriniame sluoksnyje buvo atrasti būdingiausi radiniai. Čia piliakalnio aikštelės centre, vieno metro gilumoje buvo atidengti keturi apdegę rąstai, gulintieji vienas šalia kito. Vieni rąstai ėjo šiaurės—vakarų kryptimi, kiti pietų—vakarų kryptimi, sudarydami kampą. Rąstų ilgis siekė maždaug nuo 2,38 cm iki 3,30 cm, storis 15—21 cm. Šalia rąstų žemė buvo tamsesnės spalvos su pelenų ir degusių priemaiša. Tačiau rąstai sudarė tik vieną sluoksnį, po rąstais vėl ėjo kultūrinis, nors jau mažiau žymus sluoksnis.

Atidengti suanglėję rąstai greičiausiai yra kokio nors čia stovėjusio medinio keturkampės formos pastato liekanos.

3 pav. Ziegdrių piliakalnio aikštelės piūvis (vakarinė pusė): 1 — smėlis, 2 — tamsus smėlis, 3 — molis, 4 — pilka žemė, 5 — pelenai, 6 — žemė su degėsiais, 7 — sudegę rąstai

4 pav. Suanglėjė rąstai ir akmenų grindinys piliakalnio aikštelėje (140 cm gilumoje)

Į vakarus nuo šių suanglėjusių rąstų, 1,2 m gilumoje buvo atidengtas netaisyklingo keturkampio formos, vidutinio dydžio, 4 m ilgio, 3,5 m pločio akmenų grindinys. Atrodo, kad čia akmenys buvo panaudoti piliakalnio aikštelei išgrįsti. Tarp akmenų buvo rasta pavienių apdegusio molio gabaliukų bei puodų šukių (4 pav.).

Be šio akmenų grindinio, apatiniame kultūriniame sluoksnyje piliakalnio aikštelės pietvakarinėje ir vakarinėje dalyje buvo atidengti pavieniai akmenys bei akmenų krūvelės, nedideli suanglėję rąstai. Du kiek didesni, maždaug 1,7 m ilgio, 20–29 cm pločio rąstai buvo atidengti pačiame aikštelės pietvakarių kampe. Šie rąstai greičiausiai yra nukritę degant minėtam pastatui.

Kultūrinis sluoksnis aikštelę dengė nevienodai. Storiausias kultūrinis sluoksnis buvo piliakalnio aikštelės centre, kur jis siekė iki 2 m, o pakraščiuose tik 80–60 cm storio.

Piliakalnio inventorius labai negausus — iš viso apie 80 lipdytinės keramikos fragmentų, 3 gyvulių kaulai ir vienas miniatiūrinis 5 cm aukščio puodukas, nežymiai į viršų platejančiais kraštais (5 pav.).

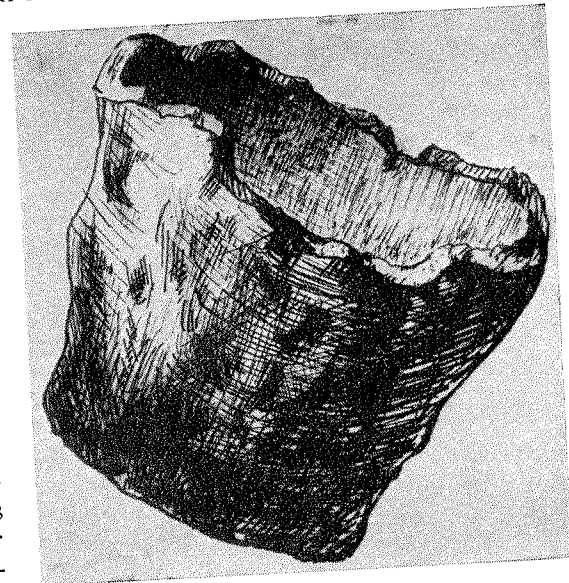
Panašių miniatiūrinių puodukų buvo rasta Petrašiūnų⁴, Voronių⁵, Nemenčinės⁶ piliakalniuose bei laidojimo paminkluose, pavyzdžiui, Laviuose⁷ ir kitur.

Iš negausių ir smulkių piliakalnyje rastų lipdytinės keramikos fragmentų sunku ką nors pasakyti apie puodų formą bei dydį. Vyrauja brūkšniuotoji keramika. Ankstyvesnės brūkšniuotosios keramikos puodų sienelės gana storos, blogai degtos, su gausia grūsto akmens priemaiša. Brūkšniai yra ir išorinėje, ir vidinėje indo pusėje. Puodų kaklelis užsibaigia gana tiesiai, kartais nežymiai išlenkiamas į išorę.

Vėlesnė brūkšniuotoji keramika jau žymiai plonesnėmis sienelėmis, molis geresnės kokybės su mažesne grūsto akmens priemaiša, geriau išdegta. Puodų kakleliai dažnai nebrūkšniuoti arba padengti horizontaliais, o puodų šonai — vertikaliais brūkšniais (6 pav., 1).

Grublėtosios keramikos puodai rusvos spalvos, plonomis bei stromis sienelėmis su grūsto akmens priemaiša, vidinė puodo dalis tamsesnės spalvos, brūkšniuota. Storasienių puodų grublėtumas žymesnis.

Lygiu paviršiumi rusvos spalvos puodų šukių rasta tik keletas, kai kurių iš jų profiliavimo briauna papuošta gnaibytiniu ornamentu (6 pav., 2).

5 pav. Miniatiūrinis puodukas

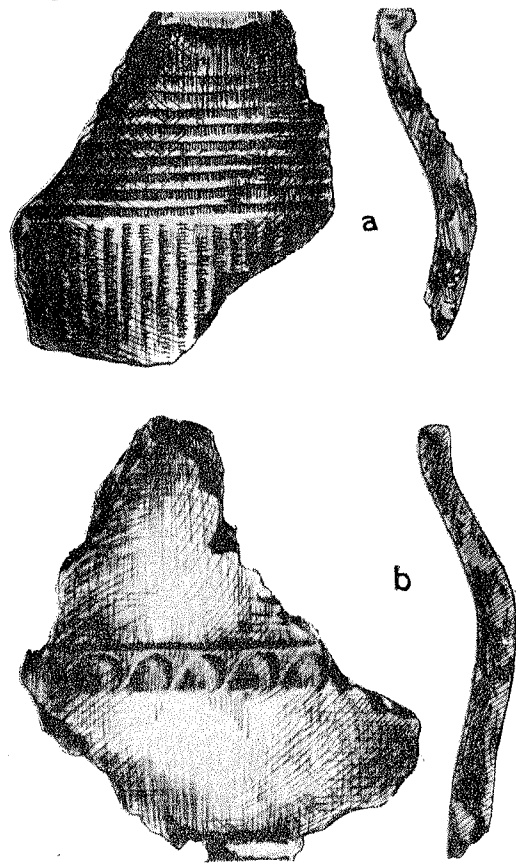
⁴ L. Krzywicki, Piliakalniai pod wsią Petraszunami. — Rocznik Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, 5, 1–27, Wilno (1914).

⁵ Grodzisko w Warańcach. Pamiętnik Fizyograficzny, 23, 18–32, Warszawa (1914).

⁶ Radiniai yra IEM.

⁷ Ten pat.

Surastos dvi lygiu paviršiumi juosvos spalvos šukės. Analogiškos juosvos spalvos keramikos buvo rasta Migonių piliakalnyje bei gyvenvietėje⁸. Iš pateiktų duomenų matome, kad Ziegždrių piliakalnis buvo įrengtas nedidelėje kalvelėje, mažoje aikštelėje. Inventorius palyginti negausus, židinių pėdsakų neaptikta.

6 pav. Keramikos: a — puoduko šukė brūkšniuotu paviršiumi, b — puoduko šukė lygiu paviršiumi su gnaibytniu ornamentu

riems būdingos labai mažos aikštelės. Remiantis rastąja keramika (vyrauja brūkšniuotoji), Ziegždrių piliakalnį galima datuoti mūsų eros pirmojo tūkstantmečio pradžia.

⁸ Migonių piliakalnio tyrinėjimų dienoraščiai yra VVU AEK, o radiniai — IEM.

Piliakalnyje aptikti du kultūrinio sluoksnio horizontai. Susidaręs smėlio tarp sluoksnis tarp viršutinio ir apatinio kultūrinio sluoksnio greičiausiai yra gaisro išdava. Pastatų liekanos rodo, kad apatinis kultūrinis sluoksnis piliakalnyje susidarė begyvenant jame žmonėms. Iš nedidelio kultūrinio sluoksnio, susidariusio piliakalnio aikštelėje, galima spręsti, kad žmonės piliakalnyje gyveno neilgai. Po to, greičiausiai įvykus gaisrui, piliakalnis kurį laiką buvo apleistas. Tai rodo susidaręs gelsvo smėlio tarp sluoksnis. Vėliau piliakalnis galėjo būti naudojamas tik slėptuve pavojaus metu.

Ziegždrių piliakalnis iš dalies panašus į paskutiniu metu tyrinėtus Bačkininkėlių ir ypač Migonių piliakalnius. Migonių piliakalnyje taip pat buvo aptikti du kultūrinio sluoksnio horizontai, jame taip pat iš pradžių buvo gyvenama, o paskui jis buvo paverstas slėptuve.

Pagal formą Ziegždrių piliakalnį tektų skirti prie ankstyvųjų miniatiūrinių piliakalnių, ku-

MINIATIŪRINIŲ PILIAKALNIŲ LIETUVOJE KLAUSIMU

R. VOLKAITE-KULIKAUSKIENE

Kiekvienų metų vasarą įvairiuose Lietuvos rajonuose vykdomos archeologinės ekspedicijos, kurių metu tiriami įvairiarūšiai ir nevienodo laikotarpio archeologiniai paminklai. Tuo būdu, kas metai kaupiami nauji šaltiniai, kurie padeda pilnutinai ir giliau atkurti pačią senąją Lietuvos istoriją. Vien per 10 pokario metų ištirta 4 akmens amžiaus stovyklos, apie 20 laidojimo paminklų (plokštinių kapynų ir pilkapynų), 8 piliakalniai; pastaraisiais metais pereita prie miestų ir pilių tyrinėjimų. Ištirtų paminklų gausumas bei įvairumas ne tik papildo jau esamus duomenis atskirais ankstyvosios Lietuvos istorijos klausimais, bet leidžia kelti ir spręsti nemaža naujų problemų.

Siame straipsnyje plačiau apžvelgta paskutiniaisiais pokario metais tyrinėti piliakalniai, kuriems pradeda prigyti «miniatiūrinių» piliakalnių vardas, ir pabandyta išaiškinti jų paskirtį.

1953 m. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto archeologai, žvalgę Kauno hidroelektrinės rajoną ir vidurinio Nemuno pakrantes (nuo Kauno iki Alytaus), atkreipė dėmesį į savotiškus piliakalnius, pasižyminčius nepaprastai mažais matmenimis¹. Ypač maža šių piliakalnių aikštelė: vidutinis jos dydis 100—150 m². Tačiau nepaisant to, daugeliu atvejų šie piliakalniai turi galingus įtvirtinimus, ypač masyvius pylimus ir dažnai labai stačius šlaitus. Būdingas šių piliakalnių bruožas yra tas, kad jų papėdėse pastebimi aiškūs buvusių gyvenviečių pėdsakai; tai matyti iš čia aptinkamo kultūrinio sluoksnio. Kadangi nė vienas šios rūšies piliakalnis Lietuvoje lig šiol nebuvo tyrinėtas, nutarta keletą jų ištirti, juo labiau, kad kai kuriems jų gresia pavojus būti užlietiems būsimosios Kauno jūros.

1954 m. pradėti šių piliakalnių ir jų papėdėse esančių gyvenviečių tyrinėjimai. Šiuo metu šios rūšies archeologiniai paminklai yra tyrinėti Migonyse (Jiezno raj.), Lavariškėse (Jiezno raj.), Dovainonyse (Kaišiadorių raj.), Bačkininkėliuose (Prienų raj.), Ziegždriuose (Kauno raj.) ir iš dalies Guogų—Piliuonos piliakalnis (Kauno raj.), nors pastarasis vargu ar gali būti skiriamas miniatiūrinių piliakalnių grupei. Čia daugiau bus nagrinėjami jo papėdėje buvusios gyvenvietės tyrinėjimai. Ziegždrių ir Guogų—Piliuonos piliakalniai yra labai apardyti, dėl to ir jų tyrinėjimų duomenys nepilni, tačiau mums rūpimu klausimu labai vertingi.

Daugiausia duomenų davė Migonių piliakalnio tyrinėjimai². Čia buvo tyrinėtas pats piliakalnis, jo papėdėje esanti gyvenvietė ir už kelių šimtų

¹ 1953 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos vidurinio Nemuno pakrantėmis dienoraštis yra MAIL.

² Plačiau apie Migonių archeologinių paminklų tyrinėjimus 1954—1955 m. žr. R. Volkaitė-Kulikauskienė, Migonių archeologiniai paminklai (Jiezno raj.). — Iš lietuvių kultūros istorijos, 1, 44, Vilnius, 1958.